

IMANUEL GEISS

ISTORIA
LUMII

DIN PREISTORIE
PÂNĂ ASTĂZI

Traducere de
Dragoș Dinulescu și Matei Iagher

Ediție revizuită și adăugită

Immanuel Geiss (n. 1931, Frankfurt/Main) a studiat istoria și politica în universitățile din Munchen și Hamburg. Din 1973 și până în 1996 a susținut cursuri de istorie contemporană la Universitatea din Bremen, cu o atenție specială acordată spațiului Lumii a Treia. A publicat numeroase lucrări de istorie a Germaniei, a Europei și a lumii. Domeniile sale de interes se întind de la evenimentele din Primul Război Mondial până la istoria Africii, de la studierea rasismelor și a revoluțiilor până la analiza Războiului din Iugoslavia din anii 1990. Deopotrivă istoric și teoretician al istoriei, Geiss se situează uneori polemic față de istoriografiile recente părtinitoare ori ideologizante. Expunerile sale sunt, în aceeași măsură, riguroase și provocatoare, întemeiate pe un discurs fundamental științific și cu un meta-mesaj profund umanist.

Printre cele mai importante titluri: *Panafricanismul. Despre istoria decolonizării* (1968), *Lungul drum către catastrofă. Preistoria Primului Război Mondial, 1815-1914* (1991), *Istoria rasismului* (1993), *Războiul din Iugoslavia* (1995), *Prăbușirea Uniunii Sovietice* (1995), *Viitorul ca istorie. Analize și prognoze cronologice, 1980-1992* (1998), *Istoria din amvon* (1999), *Istoria pe înțelesul tuturor* (6 volume, ediția a III-a, 2002).

Dedicată celor trei zei protectori ai mei

din punct de vedere istoric:

Alexis de Tocqueville, Henri P. Pirenne și Franz Schnabel

Cuprins

Cuvânt înainte.....	15
Introducere	19
Materiale și categorii.....	19
Mecanisme istorice: unitatea procesului istoric.....	21
Periodizare: Vechiul Orient – Noul Occident.....	22
Indicații de utilizare	25
Preistoria: de la apariția omului până la începutul civilizației de acum aproximativ 2 milioane de ani până în preajma anului 3100 î.H.	29
1. Marea istorie a evoluției: de la Big Bang la om.....	30
2. Mecanisme istorice	34
3. Epoca veche a pietrei (paleoliticul): începuturile omenirii, cu vânătorii și culegătorii, până în preajma anului 8000 î.H.....	40
4. Religia ca explicație a lumii înconjurătoare și concepție despre lume: modelul teocratic.....	43
5. <i>Homo sapiens sapiens</i> și transformările sale între cca 35000 și 2000 î.H.	50
6. Epoca nouă a pietrei (<i>neoliticul</i>): producția agricolă timpurie și trecerea către primele culturi superioare, între cca 8000 și 3100 î.H.....	53
Dominația Vechiului Orient, a sistemului eurasiatic între cca 3100 î.H. și 1500 d.H.	58
I. Vechiul Orient eurasiatic, între cca 3100 și cca 500 î.H.	59
7. Culturi superioare timpurii: agricultura intensivă și prima statalitate, de la 3100 până la 1650 î.H.	62
8. Marile imperii ca centre de civilizație și de putere.....	65
9. Popoarele nomade ale Eurasiei: nomazii din nord, nomazii din sud.....	70
10. Continentele izolate: Australia, Vechea Americă, Africa neagră.....	75
11. Vechiul Orient în Epoca bronzului I: Mesopotamia, din jurul anului 3100 până la 1200 î.H.....	79
12. Vechiul Orient în Epoca bronzului II: vechiul Egipt, din jurul anului 3100 până la 1200 î.H.....	83
13. Noi centre ale culturii superioare I: India, din jurul anului 2600 până la 540 î.H.	85
14. Noi centre ale culturii superioare II: China, din anul 1523 până în jurul anului 500 î.H.	89

15. Culturile periferice din Eurasia.....	92
16. Culturi periferice ale vechiului Orient: Asia Mică, Egeea, din jurul anului 2600 până la 1400 î.H.....	95
17. Levantul în Epoca fierului: arameenii, fenicienii și filistenii (din jurul anului 1200 până în 332 î.H.).....	97
18. Începuturile iudeilor în Vechiul Orient, din jurul anului 1800 până în jurul anului 538 î.H.	102
19. Migrația doriană și colonizarea greacă, începând din jurul anului 1200 până în 535 î.H.....	105
20. Migrațiile italice, etruscii, începuturile Romei, din jurul anului 1200 până în 510 î.H.	108
21. Imperiile Vechiului Orient: Babilon, Așșur, Egipt, din 1125 până în 525 î.H.	110
22. Grecia arhaică: polis și demos în Atena și Sparta, din 776 până în 508 î.H.....	113
23. Mezii și perșii, de la 625 până la 330 î.H.: concentrarea vechiului Orient Apropiat dinspre est, din anul 550 până în 330 î.H.....	117
II. Antichitatea eurasiatică, de la 500 î.H. până la 500 d.H.	121
24. „Timpul axial“ către 500 î.H.....	123
25. Grecia clasică, între 500 și 336 î.H.: originile Europei	126
26. Conflictelor interne și externe ale Greciei clasice: Războaiele medice și Războiul peloponesiac, din 490 până în 404 î.H.....	129
27. De la hegemonia Spartei la hegemonia Macedoniei, din anul 404 până în 337 î.H.....	132
28. Apogeul Greciei clasice – campania lui Alexandru și imperiul său: unificarea dinspre vest a vechiului Orient Apropiat, din 334 până în 323 î.H.....	135
29. Elenismul și statele diadohice elenistice, din 323 până în 30 î.H.	138
30. Republica romană timpurie: luptele dintre clase și cucerirea Italiei, din 510 până în 272 î.H.....	142
31. Ascensiunea Romei la statutul de imperiu: războaiele punice și expansiunea în jurul Mării Mediterane, din 264 până în 30 î.H.....	146
32. Războaiele civile și reorganizarea imperiului, din 133 până în 27 î.H.....	149
33. Epoca imperială: apogeul și epoca de strălucire a Imperiului Roman, din 27 î.H. până în 192 d.H.....	152
34. Iudeii în Antichitate: de la Cyrus până la Bar Kochba și urmașii săi, din anul 538 î.H. până în 425 d.H.....	155
35. Ascensiunea creștinismului ca religie de stat în Roma târzie, din anul 30 până în 391	160
36. Criza existențială și noua stabilitate în statul autoritarist al Antichității târzii, din 192 până în 375	163
37. Divizarea definitivă a imperiului și decăderea Imperiului Roman de Apus, din anul 395 până în 476.....	166
38. Marile imperii clasice și comerțul intercontinental.....	170

39. Alte centre ale culturii superioare antice I: India, din anul 540 î.H. până în 480 d.H.	174
40. Alte centre ale culturii superioare antice II: China între haos și prima fază imperială, din anul 481 î.H. până în 439 d.H.....	177
41. Africa în cadrul Antichității eurasiatice, din anul 671 î.H. până în jurul anului 400 d.H.	181
III. Evul Mediu eurasiatic, din jurul anului 500 până în jurul anului 1500	185
42. Valurile expansioniste turco-mongole, din anul 250 î.H. până în 1644	187
43. Persia: dualism, teritoriu de tranzit al comerțului la mare distanță, din anii 224/227 până în 1514	191
44. China: Imperiul de Mijloc – de la criza existenței sale până la hegemonia în Asia de Est, din anul 589 până în 1644.....	195
45. Bizanțul: punte între Orient și Occident, din anul 330 până în 1453	200
46. India: hinduism, Islam, comerț la mare distanță, din anul 527 până în 1526	203
47. Asia de Sud-Est: medierea comerțului la mare distanță dintre India și China, din jurul anului 600 până în 1511	207
48. Coreea, Japonia: culturi periferice, în umbra Chinei, din 327/552 până în 1603.....	210
49. Islamul (I): arabii și Califatul, din anul 622 până în 1258	214
50. Islamul (II): turcii în cadrul centrelor de cultură asiatice, din 998 până în 1243	218
51. Invazia mongolă și Imperiul Mongol: de la Gînghis Han la Timur Lenk, din anul 1206 până în 1405.....	222
52. Islamul (III): ascensiunea și expansiunea Imperiului Otoman, din 1290/1300 până în 1571	226
53. Africa neagră în timpul Evului Mediu eurasiatic, din jurul anului 550 până în 1485	230
54. Vechea Americă, până în 1492.....	234
IV. Evul Mediu european, din anul 476 până în 1492/1498	239
55. Granițele de structură și diferențele de civilizație ale Europei, din jurul anului 100 până în 1522	243
56. Situația inițială a Europei medievale: „migrația popoarelor“ și căderea Imperiului Roman (de Apus), din anul 375 până în 680.....	248
57. Primele semne ale reconsolidării: papalitatea și Regatul Francilor, din 440 până în 800.....	252
58. Europa latină în fața unui nou început: sarazinii, normanzii, ungarii; destrămarea Imperiului Carolingian, din 787 până în 955	256
59. Noua consolidare din Apus (955/962) și din Răsărit (China, 960): marea cumpănă a anului 1000	259
60. Italia în Evul Mediu, din 401/476 până în 1494: vidul de putere și dominația culturală	264

61. Axa Marea Nordului–Marea Baltică în Evul Mediu, din anul 787 până în 1494	268
62. Regat și <i>Imperium Romanum</i> la germani, ca nou centru de putere, din 962 până în 1198	272
63. Împărat și papă: reformarea Bisericii și disputa legată de investitură, din 1059/1075 până în 1122	276
64. Reconquista: fundamentele medievale ale Portugaliei și Spaniei, din anul 1064 până în 1492	279
65. Cucerirea normandă: fundamentele medievale ale Angliei, din 1066 până în 1265	282
66. Cruciadele și statele cruciate, din 1096 până în 1291	284
67. Schimbarea centrelor de putere: decăderea imperiului, ascensiunea Franței la poziția de primă mare putere a Europei, din 1180 până în 1214	289
68. Scandinavia: vikingii și statalitatea medievală, din 787 până în 1523	292
69. Polonia, între germani și ruși, din anul 960 până în 1466	296
70. Rusia medievală: de la Kiev la Moscova, din 860 până în 1480	299
71. Balcanii, între latinitate, ortodoxie și Islam, din 395 până în 1483	302
72. Criza Europei medievale (I): orașe și stări sociale, din anul 1015 până în 1449	306
73. Criza Europei medievale (II): Războiul de O Sută de Ani, din 1339 până în 1453	309
74. Criza Europei medievale (III): eretici și concilii, din 1143 până în 1459	313
75. Evreii în Evul Mediu, din 535 până în 1492	316
76. Pregătirea expansiunii peste mări, din 1415 până în 1492/1498	321

Epoca Modernă globalizată: dominația Noului Occident

începând cu 1492/1498	325
77. Situația lumii de peste ocean: viduri de putere, vechi centre de cultură și de putere, din jurul anului 1500 până în jurul anului 1850	326
78. Africa la începutul Epocii Moderne, din jurul anului 1500 până în 1787	330
79. Europa ca nou centru de putere și de cultură, până în anul 1945	334
I. De la expansiunea Europei peste ocean până în pragul Revoluției Franceze, din 1492/1498 până în 1789	338
80. Imperiile coloniale timpurii – Portugalia, Spania, Franța, Anglia, Țările de Jos (Olanda), din 1492 până în 1815	339
81. „Acumularea primitivă“ de capital – capitalismul timpuriu și mercantilismul	343
82. Europa în jurul anului 1500: relațiile internaționale, din anul 1453 până în 1526	348
83. Reforma (I): Luther și Germania, din 1517 până în 1555	352
84. Reforma (II): Calvin și Europa, din 1527/1536 până în 1566	355
85. Europa sub hegemonia spaniolă, din 1519 până în 1659	358

86. Contrareforma, din 1563 până în 1685	362
87. Războaiele religioase europene, de la 1529 până în 1598.....	365
88. Europa între Stări Sociale și absolutism, din 1564 până în 1689.....	368
89. Independența și ascensiunea Olandei la statutul de putere maritimă și comercială, din 1572 până în 1648	372
90. Revoluțiile moderne, din 1572 până în 1949	375
91. Revoluția Engleză 1640-1660, 1688/1689: prima revoluție autentică din Europa	378
92. Războiul de Treizeci de Ani și Pacea din Westfalia, din 1618 până în 1648.....	382
93. Prima fază hegemonică a Franței sub Ludovic al XIV-lea: absolutism și expansiune, din 1667 până în 1714.....	386
94. Pentarhia europeană: ascensiunea unor noi mari puteri (I): Austria și Prusia, din 1683 până în 1763	389
95. Ascensiunea unor noi mari puteri (II): Anglia și Rusia, din 1689 până în 1713/1721.....	392
96. Hegemonie și echilibru de forțe: marile războaie pentru hegemonie, din 1700/1701 până în 1763	395
97. Revoluția industrială: progres și modernizare, Prometeu eliberat, din jurul anului 1760 până în 1886.....	399
98. Împărțirile Poloniei, din 1772 până în 1795.....	403
99. Problema orientală: Europa în labirintul crizei de durată, din 1774 până în 1923	407
100. Noua Europă (I): America Latină, din 1492 până în 1789.....	411
101. Noua Europă (II): originile Statelor Unite ale Americii, din 1607 până în 1787	415
102. <i>Ancien Régime</i> /Vechiul Regim și Revoluția Franceză, din 1715 până în 1789	419
103. Protorasismele.....	422
104. Între ghetouri și Mesia: evreii în Epoca Modernă timpurie, din 1492 până în 1789.....	426
II. De la Revoluția Franceză până în ajunul Primului Război Mondial, din 1789 până în 1914	432
105. Revoluția Franceză: începuturile și Prima Republică, din 1789 până în 1799.....	434
106. Consulatul și Primul Imperiu, din 1799 până în 1814/1815.....	437
107. Revoluția Franceză și Europa, din 1790 până în 1830.....	440
108. Revoluția Franceză și situația din colonii (Haiti, Egipt, America Latină) din 1791 până în 1826.....	443
109. America Latină din 1789.....	446
110. Congresul de la Viena, 1814-1815: Noua ordine europeană – între restaurație și reacțiune	449
111. Problemele naționale și naționalismele, din 1795 până în 1871	451

112. Europa între Sfânta Alianță și revoluțiile succesive, din 1815 până în 1847.....	454
113. Mișcarea muncitorească și socialismul; crize economice, din perioada 1825-1847 până în anul 1914	457
114. Aboliționismul – interzicerea sclaviei și a comerțului cu sclavi. Din 1807/1834 până în 1888	460
115. Anglia – evoluția unei puteri mondiale: industrie, reformă și imperiu, din 1825/1832 până în 1914	463
116. Rusia, putere mondială subdezvoltată: expansiunea între autocrație și revoluție, din 1825/1861 până în 1905	466
117. Revoluția europeană din 1848/1849: revoluție socială și națională.....	470
118. Al Doilea Imperiu și mișcările naționale: Războiul Crimeii, Risorgimento, revolta poloneză din ianuarie, din 1852 până în 1870	473
119. Criza vechilor centre de putere și de cultură: China, India, din 1850/1857 până în 1911	476
120. Ascensiunea noilor Mari Puteri – Japonia și SUA, din 1853/1854 până în 1914	479
121. Agonia Imperiului Otoman și sfârșitul Austro-Ungariei: esența problemei slavilor de sud, din 1856/1867 până în 1914.....	482
122. Unificarea germană și cel de-al Doilea Reich, din 1871 până în 1914	485
123. Între emancipare și antisemitism: evreii în Epoca Modernă, din 1790 până în 1914.....	488
124. Africa în Epoca Modernă (II), din 1787 până în 1914.....	492
125. Sistemul mondial european, din 1871 până în 1914	497
126. Dominația colectivă a Europei asupra lumii – imperialism și colonialism, din 1882/1884 până în 1914	500
127. Drumul către Primul Război Mondial: crize și alianțe, din 1875 până în 1914.....	503
III. Epoca Modernă, din 1914 până în 1989/1991	507
128. Explozia centrului de putere german (I): Primul Război Mondial, 1914-1918: catastrofa originară a secolului XX.....	508
129. Revoluția rusă și URSS, din 1917 până în 1922; revoluțiile ulterioare, 1918/1919.....	511
130. Conflicte care au urmat Primului Război Mondial și ordinea de la Versailles, din 1919 până în 1923.....	514
131. Pace la cerere: zdruncinarea hegemoniei Europei în perioada interbelică, din 1918 până în 1939.....	517
132. Reacția centrului de putere german față de Primul Război Mondial: Republica de la Weimar și cel de-al Treilea Reich, din 1919/1933 până în 1945 ...	520
133. Drumul către cel de-al Doilea Război Mondial: criza economică mondială și cel de-al Treilea Reich: din 1929 până în 1939	523
134. Explozia centrului german (II): al Doilea Război Mondial, 1939-1945.....	526

135. Comunism și național-socialism: cele două mari sisteme totalitare ale secolului XX	530
136. Evreii între 1914 și 2001: emancipare-asimilare-antisemitism-Shoah-statul Israel	534
137. Lumea împărțită: Războiul Rece (Est-Vest) și decolonizarea (Nord-Sud), în perioada 1945-1990	538
138. Africa în Epoca Modernă (III), din 1914 până în 1945	542
139. Conflicte post-coloniale, după 1946	544
140. Prăbușirea Uniunii Sovietice, din 1945 până în 1991	548
IV. Istoria globală contemporană, începând cu 1989/1991	553
141. Naționalisme neo-imperiale și epurări etnice	553
142. Rasisme moderne	558
143. Globalizarea și noua dezordine mondială	562
144. Războaie asimetrice – de sus și de jos, începând cu 11 septembrie 2001	568
Anexe	573
Date cheie ale istoriei universale	574
Perspective asupra istoriei statelor	586
Suverani și oameni de stat ai celor mai importante state/regate/imperii ; papi (selecție)	594
Scheme	607
1. Diviziunile speciei umane	608
2. Familia limbilor indo-europene (I)	610
3. Familia limbilor indoeuropene (II)	612
4. Evoluția celor mai importante sisteme de scriere și alfabet, cca 3100 î.H.-cca 1000 d.H.	614
5. Culturile superioare eurasiatice și contribuțiile lor la cultura mondială, cca 3200 î.H.-cca 1500 d.H.	616
6. Sistemul periodic cronologic al Vechiului Orient/Antichitatea clasică, cca 3500 î.H.-cca 300 d.H. (Michael Sommer)	618
7. Religiile universale	620
8. Dualismul	622
9. Catastrofele traversate de evrei : deportări, izgoniri, refugieri în masă, masacre, genociduri, 722 î.H.-1945	626
10. Nomazii de sud ai Eurasiei : de la akkadieni până la arabi, cca 2600 î.H.-1258 d.H.	628
11. Nomazii de nord ai Eurasiei : de la sciți până la turcii otomani, cca 800 î.H.-1924 d.H.	630
12. Ciclurile imperiale dinastice în China – regi (wang) și împărați (huang-ti), cca 1523 î.H.-1911 d.H.	634

13. Paralele/Analogii temporale/structurale și deosebiri între Orientul Îndepărtat chinezesc și Occidentul Îndepărtat latin	636
14. Mari concilii și schisme bisericesti, 325-1965.....	638
15. Migrația popoarelor germanice și statele succesoare de pe teritoriul Imperiului Roman de Apus, 375-888	642
16. Formarea națiunilor europene, 409-1991	644
17. Vikingii/normanzii, 787-1066	646
18. Cruciadele și acțiunile similare, 1064-1444.....	648
19. Ordinele militaro-călugărești, după 1070	650
20. Istoria Epocii moderne, 1492/1498-1991	654
21. Imperiile coloniale (I), 1415-1815.....	658
22. Marile puteri și puterile mondiale moderne, 1214-2006.....	660
23. Marile congrese internaționale de pace, tratatele de pace și conferințele, 1648-1946.....	664
24. Războaiele austro-turce, 1526-1791	666
25. Războaiele ruso-turce, 1710-1878.....	668
26. Împărțirile Poloniei și revoltele poloneze, 1772-1980	672
27. Crizele economice mondiale moderne și cele mai importante urmări politice ale lor, 1788-1991.....	674
28. Problemele naționale ale Europei după 1789.....	676
29. Imperiile coloniale (II) și decolonizarea, 1815-1976.....	678
30. Marile crize diplomatice premergătoare declanșării războaielor, 1875-1914....	682
31. Marile totalitarisme ale secolului XX, 1917-1991	684
32. Crizele, agonia și destrămarea Uniunii Sovietice, 1953-1991	686
33. Națiunile și imperiile	688
Index	693

Cuvânt înainte

Cine, după trei milenii,
Tot nu știe-a da socoata,
Crud, în beznă să rămâie,
Din zi în zi să-și ție soarta.
(Goethe)

La început, a fost dublul șoc de după 1968 cu privire la ignoranța galopantă manifestată de studenții la istorie în privința relevanței datelor și a faptelor în cadrul învățământului universitar. În plus, în aceeași perioadă a devenit evident și începutul alunecării pe o pantă greșită a sistemului PISA (*Programme for International Students Assessment*), conform căruia însuși principiul învățării o luase deja razna, ca urmare a revoluției culturale „progresiste“. Prima reacție a fost o autocritică spășită, potrivit căreia totul ar fi fost pricinuit de „reformatoarea“ Universitate din Bremen, fondată cu destulă ușurință, tipică tinereții academice. Mai apoi s-au făcut auzite și mesaje de îmbărbătare, sosite din partea unor colegi din țară și din străinătate, care dădeau de înțeles că, în realitate, ceea ce se petrecea la Bremen se petrecea pretutindeni.

În locul nesfârșitelor văicăreli, ar fi trebuit ca o elementarizare introductivă a istoriei, văzută de aici înainte ca istorie a lumii, să aducă remedii constructive, după mottoul lui Heinrich Böll: *Ceva trebuie să se petreacă!* Pe parcursul a două elanuri creatoare, numite „Istoria pe înțelesul tuturor“ (*Geschichte griffbereit*, 6 volume, 1979-1983 ; ed. a III-a, 2002), respectiv „Istoria lumii“ (*Geschichte im Überblick*, 1986), autorului avea să-i reușească o eficiență autovindecare prin muncă. O primă privire de ansamblu aruncată asupra proporțiilor materialului ar trebui să reducă orice pretext la nivelul unei stări avansate de ignoranță.

Până și lucrarea „Istoria lumii“ avea să sporească pe de o parte în volumul informației oferite, iar pe de altă parte în dimensiunile fizice ale cărții. Generozitatea editurii a permis ca la fiecare apariție a unei noi ediții să se lase loc pentru acumulările științifice rezultate în urma cercetărilor personale în domeniul istoriei lumii, dar și acelora provenite din scurgerea firească a timpului de-a lungul istoriei contemporane trăite, mai cu seamă a celui trecut de la destrămarea Uniunii Sovietice, 1989/1991 ; cititorii inteligenți și plini de interes, fie ei începători – asemenea elevilor și studenților –, fie profesori sau profani însetați de cunoaștere, sunt îndreptățiți să afle din timp cele mai importante date, fără să fie nevoiți să devină profesori de istorie (pensionați între timp). Până și agitația stărnită în legătură cu trecerea într-un nou mileniu, al treilea, a devenit o provocare intelectuală: în anul declarat al lui Goethe, 1999, s-a continuat obiceiul de a se contura și justifica un eveniment și o personalitate pe seama a 1000, 2000 și chiar 3000 de ani, fie și numai ca un simplu exercițiu de panoramare și privire de ansamblu. Specialiștii ar putea expedia toate acestea sub denumirea de „atacuri de masă“: „s-ar lua de unii singuri peste picior, dar nu știu cum s-o facă“ (din nou Goethe).

Lucrarea de față a ajuns între timp să fie împărțită într-un număr de 144 de capitole, cele mai multe dintre ele cuprinzând nuclee de date care apar și în alte corelații. La toate acestea se adaugă, sub titulaturi cvasiformale, *priviri de ansamblu* (asupra istoriei statelor, a conducătorilor acestora) și *schife schematice* pentru descifrarea unor situații istorice deosebit de complicate, ordonate aproximativ cronologic.

De ajutor în vederea unei mai bune înțelegeri a complexității realităților istorice se dovedește a fi încercarea de a stăpâni intelectual abundența de evenimente istorice prin generalizări progresive, cu sprijinul conceptualizării intitulate „mecanisme istorice”, ale cărei categorii au fost împrumutate din domeniul – mult mai organizat – al științelor naturii. Acestea nu sunt în niciun caz într-atât de „mecanice” pe cât susțin criticile răuvoitoare, deformând realitatea, cu toate că nici nu se arată în stare a lămuri pe deplin chiar totul sub soare. Chiar și așa, împrumuturile categoriale din registrul nomenclaturii științelor naturii oferă în primul rând șansa de maximă apropiere – posibilă omeneste – de idealul obiectivității și, pe această cale, de evitare, într-o oarecare măsură, a capcanei generate de dihotomia subiectivitate-obiectivitate: constrângerile subiective și eroarea umană lasă, oricum, suficiente reziduuri strâmbe și nelimppezite, un câmp larg deschis discuțiilor și criticilor științifice legitime. Sperăm, însă, ca secțiunea extinsă a *Mecanismelor istorice* din cadrul *Introducerii* să contribuie treptat la o depășire a prejudecăților germane tradiționale, sancționate dogmatic de separarea arbitrară realizată de Wilhelm Dilthey între științele naturale și cele sociale.

Plină de încurajare se arată, în această direcție, până și cea mai recentă concepție, sosită din Australia și Olanda (Fred Spier), a așa-numitei *Big History* („Marea istorie”), reprezentând inserarea istoriei omenirii în cadrul evoluției generale, de la *Big Bang* până la prezentul nostru planetar. De aceea, am destinat un capitol nou, primul, informării cititorilor și stărnirii curiozității acestora asupra celor mai dramatice largiri de orizonturi din cadrul celei mai noi faze a extraordinarului fenomen al globalizării, ca și asupra cunoștințelor ce țin de istoria evenimentelor naturale.

În vederea unei orientări primordiale a fost gândită și secțiunea care tratează periodizarea și împărțirea acestor intervale istorice în mari blocuri temporale, de dimensiuni rezonabile; istoria este, totuși, și o știință de orientare, pragmatică, fără obsesii teoretice sau ideologice și chiar fără a fi deloc „dătătoare de sens”, după cum susțin, polemic, unii istorici (lucru susținut, la rândul său, de alți istorici). În acest sens, ar fi utilă o înțelegere pragmatică a istoriei lumii, a trecutului cunoscut al omului pe întreaga planetă, fără o fixare mântuitoare de natură religioasă, venită dinspre fondul iudeo-creștin al Occidentului sau din secularizările moderne de natură totalitară – de stânga sau de dreapta – sau de natură național-mesianică, în viziunea căreia mântuirea omenirii ar depinde de câte o unică națiune.

Categoriile abstracte, și totuși comprehensibile, permit înțelegerea și învățarea pragmatică a istoriei cu adevărat globale a lumii, cel puțin în cazul schițării unei priviri de ansamblu; adevărul este că nimeni nu mai poate cunoaște și nici nu mai dorește să cunoască toate detaliile istorice. De aceea, pentru o mai bună înțelegere a fenomenelor istorice, în capitolul corespunzător am expus și clarificat cele mai importante mecanisme istorice, cu precădere relația cantitate-calitate (a lui Aristotel) și legea pătratului invers (a lui Newton),

care guvernează chiar și preluarea puterii și a influenței civilizației. La acestea se adaugă relația dialectică dintre centru și periferie, centru de putere și gol de putere, dar și relația înfrângere-criză și, în încheiere, universalitatea așa-numitei *pleonexii* (susținute de Aristotel), a acelei „dorințe de-a avea tot mai multă putere și tot mai multe avuții” ca forță motrice a expansiunii, cu efectele retroactive autodistructive. Împletirea intenționată a categoriilor abstracte cu materia istorică reală, în vederea unei mai bune înțelegeri, mobilizează ambele dimensiuni necesare ale asimilării: abstractizarea răsfrântă asupra materiei și, invers, concretizarea categoriilor și a definițiilor abstracte.

Volumul a avut de câștigat de pe urma unei șederi prelungite a autorului în SUA (1985-1986), ca profesor *Fulbright*, acestei perioade datorându-i-se, în primul rând, o globalizare și mai accentuată a perspectivelor asupra istoriei lumii, rod al influenței exercitate de William H. McNeill, reprezentantul de frunte al istoriografiei universale din SUA, cu deosebire conceptul, extins la dimensiuni continentale, de *Antichitate eurasiatică*, precum și de cel de *Ev Mediu eurasiatic*. Mai presus, însă, de asemenea mulțumiri cu caracter general și paușal aduse lui William H. McNeill, este oportună precizarea faptului că, deși cartea evită deliberat notele, am considerat că este de datoria mea să furnizez în locurile esențiale cel puțin sursa informațiilor respective, între paranteze rotunde, fără menționarea altor amănunte legate de titlul lucrării sau numărul paginii (McNeill). Nu există încă, din păcate, traduceri în limba germană ale celor două volume de istorie universală aflate sub semnătura lui McNeill (lucrări de întinderi diferite): *The Rise of the West* (1963) și *A World History* (1967).

Datorez mulțumiri deosebite mai multor colegi, care au verificat critic părți ale manuscrisului, venind și cu valoroase propuneri de îmbunătățire a acestuia: prof. dr. Horst Gründer, din Münster, pentru secțiuni ale *Epocii Moderne*; prof. dr. Peter Segl, din Bayreuth, pentru *Evul Mediu*, cu deosebire în privința problematicii *ereziilor*; Thilo Hobelmann, de la Biblioteca orașenească și Biblioteca universitară din Bremen, pentru cele două scheme reprezentând *Familiele de limbi indo-europene* din cadrul *Schițelor schematiche* ale *Anexelor*. De asemenea, adresez mulțumiri dr. Gerhard Granier, din Freiburg, pentru importanțele sale indicații de corectură.

Dr. Michael Sommer, din Freiburg/Bremen, a fost cel care a preluat controlul asupra lucrării corespunzător domeniului său de competență (*Orientul Vechi, Antichitatea greco-romană*), aducând cunoștințele reflectate în paginile cărții la cel mai recent nivel atins de cercetare, prin adaptări, eliminări și modificările de rigoare. La aceste intervenții se adaugă unele contribuții ale domniei sale (extensii ale noului capitol *Arameenii, fenicienii și filistenii*, schema înfățișând *Regatele Orientului Vechi*), ca și o privire de ansamblu asupra *regatelor Orientului Vechi*. În plus, domnia sa a realizat citirea șpaltului corectat al întregului volum. Îi datorez nenumărate mulțumiri pentru efortul depus.

Transcrierea diferitelor ediții a fost preluată, succesiv, de Renate Brock, din Bremen, și de Angelika Kuhn, din Oytten. Corectura a fost asigurată de lecturile multora dintre aceia care se aflau la studii în Bremen, printre care s-a numărat Gabriele Intemann – cea care îndeplinit și o parte importantă a sarcinilor legate de lucrul la cea de-a doua și cea de-a treia ediție a voluminoasei lucrări „Istoria pe înțelesul tuturor” (6 volume) –, precum și, chiar dacă la acea vreme aflați doar pe băncile școlii, dar cu însărcinarea deosebită de a veghea

asupra lizibilității textelor, Christine Wendt-Hansen, fiica vecinei din strada Mommsen, Eva Kogel și fiul meu, Dieter. Ultimele erori rămase a fost înlăturate, cu mare acribie, de către Matthias Krämer, din Bremen.

Tuturor celor amintiți le mulțumesc pentru prețioasa colaborare.

Bremen, august 2005

Immanuel Geiss

Introducere

Experiența confirmă, în mod recurent, sărăcia de-a dreptul deprimantă a cunoștințelor istorice, atât a acelor de bază, cât și a acelor de ansamblu, sărăcie dovedită de un număr mult prea mare de studenți la istorie, mai cu seamă atunci când aceștia sosesc direct de pe băncile școlii. Există chiar anumiți factori care, în zilele noastre, pun la grea încercare dobândirea cunoștințelor elementare generale: renunțarea la o a doua parcurgere a materialului reprezentat de istoria lumii, utilizarea abuzivă, neglijentă și excesivă a *surselor*, excesul de teoretizări pripite, limitarea, de asemenea pripită, la unele teme particulare, cum ar fi revoluțiile moderne, imperialismul sau fascismul. Însă, fără o consolidare temeinică a cunoștințelor de istorie generală, atât cele mai atrăgătoare teorii, cât și interdependența contextelor istorice rămân pur și simplu în aer.

Încercarea autorului de a întinde o mână de ajutor prin intermediul lucrării „Istoria lumii pe înțelesul tuturor“ avea să se dovedească, pentru cei mai mulți dintre studenții începători, încă o dată, mult prea cuprinzătoare și pretențioasă. De aceea și volumul de față reprezintă o urmare sintetică a volumelor 1 (*Date*) până la 6 (*Epoci*) ale lucrării citate mai sus.

Nici în lucrarea de față datele nu reprezintă un scop intrinsec, servind clasificării în structuri și procese cuprinzătoare. Tot atât de adevărat este, însă, faptul că, pentru nuanțe și alte detalii, cititorul interesat trebuie să apeleze totuși, de unul singur, la lecturi suplimentare: lipsa de culoare prin absența detaliilor reprezintă prețul conciziei întregului.

Materiale și categorii

Dificultățile pot fi pricinuite aici de prezența unui număr copleșitor de războaie și alte confruntări. Însă ele aparțin fără tăgadă istoriei universale, căci, cu cât mai tare ne vedem siliți să ne limităm la esență, cu atât mai importante devin, fie și numai pentru o înțelegere elementară, atât de hulițele „acțiuni fundamentale și statale“. Exercitarea puterii, în diferitele ei forme, instituie condițiile-cadru grosiere și generale ale unei istorii economice, sociale și spirituale infinit mai complexe, cu mult mai greu de prezentat pe scurt decât relativ „simplă“ istorie politică. Cum ar putea fi, însă, înțelese evenimente ca Războiul de independență al Americii sau Revoluția Franceză fără o limpezire a cunoștințelor despre războaiele europene pentru hegemonie (de la Războiul spaniol pentru succesiune până la Războiul de Șapte ani) sau cum ar putea fi lămurite victoria comunismului și a fascismului/naționalismului fără dobândirea unor cunoștințe despre Războiul ruso-japonez și despre Primul Război Mondial?

De aceea, vom și acorda aici, altfel decât de obicei, o mai mare atenție emergenței și decăderii marilor imperii și a statelor naționale, menționând în treacăt și situația economică, socială și istorico-spirituală acolo unde, pe parcursul unor expuneri concise, acestea ar putea servi la limpezirea întregului context. Comerțul internațional, continuitatea și fluctuațiile marilor culturi, ale centrelor și vidurilor de putere, ale marilor imperii și ale religiilor universale, ale sclaviei și comerțului cu sclavi, elementul de dualism, gândirea în

categorii apocaliptice și soluția milenaristă se regăsesc de-a lungul procesului istoric ca elemente ale unei continuități întrerupte în nenumărate rânduri.

Un tablou adecvat unei analize istorico-politice nuanțate este spectrul a cărui amplitudine se mai poate încă schimba (de cel mai multe ori prelungindu-se), de exemplu pe parcursul unei revoluții. Pozițiile extreme din cadrul acestui spectru desemnează, cel mai adesea, și o adversitate extremă, însă fără să excludă definitiv coalitiile tactice împotriva adversarului comun, „*de mijloc*“ (*les extrêmes se touchent*). Deseori vecinii (ideologici sau geografici) sunt dușmani înrâncenați, iar războaiele civile sunt, de cele mai multe ori, mai sângeroase și mai crunte decât războaiele purtate împotriva unor dușmani din afara hotarelor.

Conflictul dintre civilizațiile sedentare, care au dezvoltat culturi rurale și urbane, și populațiile nomade pastorale, care au creat mari imperii, cu precădere prin cuceriri, se întinde de-a lungul a mii și mii de ani. La sfârșitul Antichității chineze și romane, concomitent cu marile evenimente istorice care au avut o influență geografică extinsă și un efect îndelungat, poate fi observată evoluția popoarelor turco-mongole, seminții care, relativ în aceeași perioadă, au exercitat puternice influențe, resimțite atât în est, cât și în vest.

Ceea ce rămâne este alternanța dintre persistență și schimbare (rapidă sau lentă), dintre legături și continuități prăbușite în ele însele, ca o continuare inovatoare a unui existențe plină de învățăminte, dar și a unei relații tensionate între schimbare și forță: toate marile schimbări ale istoriei s-au petrecut până acum prin folosirea forței ori au dezlănțuit folosirea forței în interior (revolte, revoluții) sau în exterior (războaie), cel mai adesea după un angrenaj mai complicat între „intern“ și „extern“. Cu cât mai profundă a fost schimbarea (urmărită sau rezultată) și cu cât mai mulți oameni au fost atinși de aceasta, cu atât mai profund a fost conflictul: de la certuri locale în neolitic, trecând prin zguduiri interne și războaie internaționale, până la revoluțiile moderne, cele două războaie mondiale și conflictele postcoloniale pentru succesiune de după 1945. Îndeosebi creșterea (economică și/sau demografică) creează diferențele care pot duce la tensiuni și conflicte.

Așa se face că istoria nu se lasă pur și simplu ținută cu forța și măsurată pe un pat al lui Procust, al „primatului politicii externe“ sau al „primatului al politicii interne“: factorii „interni“ și cei „externi“ țin în mod constant unii de ceilalți; deseori, în cadrul realității istorice aceștia nici nu pot fi separați tocmai fiindcă, de cele mai multe ori, ei înșiși sunt alcătuiți din subfactori „interni“ și „externi“. Diferențierea lor este, în orice caz, numai una relativă, raportată la un sistem conjunctural, iar, începând cu secolul al XIX-lea, raportată cu deosebire la cel de națiune. De aceea și disputa asupra primatului politicii externe sau al celei interne, cu diversele accidente ideologice, atât pozitive, cât și negative, reflectă exclusiv o gândire structurată în limitele unor categorii naționale.

Așadar, dacă pe parcursul celor înfățișate în continuare vom începe, adesea, prin expunerea factorilor „interni“, aceasta se va întâmpla din motive practice, pentru că nici nu poate fi expus chiar totul concomitent: înainte ca un subiect istoric să poată acționa înspre exterior, acesta trebuie, mai întâi, să se constituie. După cum și istoricul trebuie mai întâi să schițeze, să-și limpezească fundamentul și structura subiectului, care, la rândul lor, sunt influențate și de factori „externi“. Cu astfel de categorii, ca și cu altele, asemănătoare, urmează